

Анатолій ШИЯН,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ, ЗАТРИМАНОЇ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, В УМОВАХ ДІЇ В УКРАЇНІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Метою тез доповіді є висвітлення питання про забезпечення захисту особам, затриманих за вчинення злочину, в умовах діючого у державі правового режиму воєнного стану.

Загальновідомо, що затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом. Такий захід застосовується у законодавчо визначених випадках та порядку. Сутність затримання, як зазначено у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих (як правило, таким є ізолятор тимчасового тримання).

Затримання, зважаючи на короткочасність, водночас за своїм характером є одним з найбільш суворих запобіжних заходів, оскільки вказаний захід пов'язаний з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність.

Людина вважається затриманою з того часу/моменту, коли вона, підкоряючись наказу або ж шляхом застосування до неї сили, змушена залишатися поряд із службовою особою, уповноваженою на виконання таких дій, у приміщенні, визначеному цією особою.

Згідно з ч. 1 ст. 208 КПК України така уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді/суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, якщо за її дії/бездіяльність національним законодавством передбачено міру покарання у виді позбавлення волі, а саме у таких випадках:

1) якщо особу застали під час вчинення злочину чи ж замаху на його вчинення; 2) якщо очевидець (чи потерпілий) зразу ж після вчинення злочину або сукупність очевидних ознак на одязі, тілі, місці події вказують на те, що саме ця особа тільки-но вчинила злочин; 3) якщо наявні переконливі підстави вважати, що можлива втеча для ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у скоєнні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, який законом віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ); 4) якщо наявні обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча підозрюваної у вчиненні злочину особи з метою ухилення від кримінальної відповідальності, яка підозрюється у скоєнні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України [1].

Слід зазначити, що особа, котра затримана за підозрою у вчиненні

злочину, набуває статусу підозрюваного і має право/може користуватися процесуальними правами, передбаченими ч. 3 ст. 42 та іншими статтями КПК України, причому як самотужки, так і за допомогою захисника – саме у такий спосіб може бути забезпечено належний захист прав та свобод цього учасника кримінального провадження.

Широкомасштабна агресія російської федерації проти нашої держави, розпочата 24.02.2022 року, призвела до введення в Україні правового режиму воєнного стану. Законодавчими нормами, введеними на період дії вказаного правового режиму, обмежено деякі конституційні права і свободи людини. Такі обмеження частково торкнулися і осіб, затриманих у вчиненні злочину. Ці зміни визначені саме у Законі України № 2462-IX від 27 липня 2022 року під назвою «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» [2].

Аналіз внесених змін і доповнень до чинного КПК України з цього питання, вміщених у ст. 615 вказаного кодексу, свідчить, що сутність цих обмежень зводиться до того, що за умов діючого правового режиму воєнного стану розширилися підстави затримання осіб, які вчинили злочин/обґрунтовано підозрюються у вчиненні злочину, уповноваженими на це службовими особами без ухвали слідчого судді/суду. Перелік таких підстав визначений ст. 208 КПК України, причому суб'єктом законодавчої ініціативи – Верховною Радою України він доповнений ще однією підставою, що торкається обґрунтованих обставин, що виникли, та які вказують на можливу втечу особи, підозрюваної у вчиненні злочину, з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Зокрема, законодавець визначив, що у мирний час уповноважена службова особа, слідчий, прокурор наділяються правом здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК (обшук повинен здійснюватися в присутності не менше двох понять, має бути обов'язково відеофіксація його ходу і результатів, а при бажанні особи, яка обшукується, така слідча (розшукова) дія може також проводитися ще й за участю адвоката/захисника; у разі заявлення особою клопотання про участь адвоката/захисника проведення обшуку на три години відкладається і тільки після цього обшук може здійснюватися за участю цих осіб, якщо вони прибули у вказаний строк, або без них, якщо вони не прибули).

Від указаних імперативних положень в умовах правового режиму воєнного стану вищевказані посадові особи можуть відступати та мають право діяти у такий спосіб:

– у випадку, коли залучення понять є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною загрозою для їхнього життя чи здоров'я, обшук особи проводиться без залучення таких (при цьому хід і результати проведення цієї слідчої (розшукової) дії обов'язково фіксуються доступними технічними засобами через здійснення безперервного відеозапису);

– при відсутності можливості захисника з'явитись для участі в проведенні обшуку особи слідчий, уповноважена службова особа чи прокурор зобов'язані використати технічні засоби (відео-, аудіозв'язку) для дистанційної участі захисника.

Ще одна важлива новація законодавця торкається перекладача (його участі при перекладі пояснень, показань або документів підозрюваного). Суб'єкт законодавчої ініціативи визначив, що за першої можливості слідчий, дізнавач, прокурор в умовах дії правового режиму воєнного стану повинні забезпечити участь перекладача. При відсутності такої можливості згадані вище посадові особи мають право здійснювати переклад пояснень особисто (включно й показань або документів), якщо вони володіють однією із мов, якими володіє підозрюваний.

Щодо строку затримання особи уповноваженою службовою особою, то і в цьому плані суб'єкт законотворчості здійснив певне корегування приписів, які стосуються строків доставлення затриманої особи до суду (у разі розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу). Зокрема, якщо за таких умов відсутня об'єктивна можливість доставити затриману особу до суду (слідчого судді) протягом шістдесяти годин з моменту затримання, то з метою забезпечення дистанційної участі затриманої особи розгляд клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу здійснюється із використанням доступних технічних засобів відеозв'язку. Також передбачено, що у випадку, коли затриману особу неможливо доставити до суду (слідчого судді), протягом шістдесяти годин з моменту затримання для розгляду такого клопотання або забезпечити її дистанційну участь під час розгляду відповідного клопотання, то така особа негайно звільняється.

Також нагадаємо, що умови кримінального провадження в мирний час передбачають письмове повідомлення про підозру затриманій особі, яке має бути вручено їй не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. Якщо ж особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, то вона підлягає негайному звільненню. Водночас, якщо вищевказана процесуальна дія здійснюється в умовах дії правового режиму воєнного стану і при цьому існують об'єктивні обставини, котрі унеможливають вручення особі письмового повідомлення у згаданий вище строк, то такий строк з двадцяти чотирьох годин може бути продовжено до сорока восьми годин. У разі, коли відсутня можливість дотриматися цього строку, то така особа підлягає негайному звільненню.

Важливо вказати і на той факт, що КПК України передбачає дії уповноважених осіб і на випадок, коли затримана особа погоджується давати показання: при цьому вона може бути допитана як підозрюваний. Законодавець, враховуючи умови правового режиму воєнного стану, означив і особливості використання показань підозрюваного як доказів у суді. Зокрема, встановлено, що у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому

числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, можуть бути використані як докази в суді виключно у таких випадках: 1) якщо в такому допиті участь брав захисник; 2) коли перебіг та результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що після введення у нашої державі правового режиму воєнного стану суб'єкт законотворчості змушений був встановити деякі обмеження прав і свобод особи, затриманої за вчинення злочину, порівняно з тими, які діяли у мирний час. Водночас аналіз внесених змін та доповнень до КПК України свідчать, що існуючі гарантії прав і свобод особи, затриманої за вчинення злочину, в умовах дії в Україні правового режиму *воєнного стану* забезпечують надійний захист її правового статусу.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Закон України від 27 липня 2022 року № 2462-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text>.

Олександр ШУМЕЙКО,
старший викладач кафедри психології
та педагогіки Навчально-наукового
інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЗРІЛОЇ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Починаючи з періоду після завершення Першої та Другої світових війн, активізація гуманістичних тенденцій світової спільноти, політиків, науковців зі сфери суспільно-політичних наук стабільно спрямовані на вирішення проблеми дотримання й дослідження прав людини. Цілком зрозуміло, що поняття дотримання прав людини постійно перебуває в площині вивчення юриспруденції та філософії права, в тому числі і в Україні. У рамках усіх існуючих правових концепцій вчені і практики завжди виявляли жвавий інтерес до тих чи інших аспектів дотримання прав людини. Посилання на права людини, явно або опосередковано, але присутні в будь-якій концепції права, розкривають їх зміст і практичні наслідки, які іноді залишаються завуальованими в побудовах більш загального характеру [1]. На перший